

SENSOR VA MOTOR ALALIYANI DIFFERENSIAL BAHOLASH

Utbasarova Umida Mexmanovna

*Alfraganus Universiteti oliy ta'lim tashkiloti
Pedagogika va Psixologiya kafedrası o'qtuvchisi*

Isayeva Mushtariy Alisher qizi

*Alfraganus Universiteti Pedagogika va
Psixologiya fakulteti, Defektologiya yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya: Sensor alaliya - bu markaziy asab tizimining buzilishlari natijasida yuzaga keladigan va bolalarda nutqni qabul qilish va tushunishda qiyinchiliklarga olib keladigan og'ir nutq buzilishi turi ekanligi haqida fikr yuritilgan. Maqolada sensor alaliyaning diagnostikasi, simptomatikasi masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Vernike, Broka, korteks, Geshl, sensor, fonematik, analitik-sintetik, dinamik, struktura, akustik-gnostik, motor, differensial, diagnostika, morfologik, psixologik, vizual, audial, impressiv, analizator, pertseptiv, kompensatsion, dinamik.

Аннотация: Считается, что сенсорная алалия - это вид тяжелых речевых расстройств, возникающих в результате нарушений центральной нервной системы и приводящих к трудностям в восприятии и понимании речи у детей. В статье рассматриваются вопросы диагностики, симптоматики сенсорной алалии.

Ключевые слова: Вернике, Брока, коры, Гешл, сенсорный, фонематический, аналитико-синтетический, динамический, структурный, акустико-гностический, моторный, дифференциальный, диагностический, морфологический, психологический, визуальный, аудиальный, импрессивный, анализаторный, перцептивный, компенсационный, динамический.

Annotation: Sensory alalia is considered to be a type of severe speech disorders that arise as a result of disorders of the central nervous system and lead to difficulties in perception and understanding of speech in children. The article examines the issues of diagnosis, symptoms of sensory alalia.

Keywords: Vernike, Broca, cortex, Geshl, sensory, phonemic, analytical-synthetic, dynamic, structural, acoustic-gnostic, motor, differential, diagnostic, morphological, psychological, visual, audial, impressive, analytical, perceptual, compensatory, dynamic.

Kirish:

Alaliya (yunoncha a- salbiy zarracha va laliá - nutqdan), miya yarim korteksining nutq zonalari rivojlanmaganligi yoki shikastlanishi tufayli bolalarda nutqning yo'qligi yoki cheklanishi. Alaliya bolaning rivojlanishining prenatal yoki erta

davrida miya qobig'ining nutq sohalariga organik shikastlanish tufayli nutqning yo'qligi yoki kam rivojlanganligi. Qobiqning nutq zonalari A - Vernik maydoni; B - Broka maydoni; Kompyuter -so'zlarning vizual tasvirlari maydoni.

Bosh miya po'stlog'iga kelayotgan tovush qo'zg'atuvchilarini analiz qilish va sintez qilishning yetarli emasligi qayd etiladi. Natijada tovush obrazi bilan u ifodalagan predmet o'rtasida bog'lanish hosil bo'lmaydi. Bola tinglaydi, lekin o'girilgan nutqni tushunmaydi, chunki unda nutqning idrok qilish mexanizmida fonematik differentsiatsiyalar rivojlanmaydi. Ovozli so'z ta'sirida yuzaga keladigan qo'zg'alishlar miya hujayralarining rivojlanmaganligi tufayli boshqa analizatorlarga o'tmaydi va so'z bilan bog'liq bo'lgan butun murakkab dinamik struktura qo'zg'almaydi. Sensor alaliyada buyrak-quloq analizatorining po'stloq uchi (yuqori chakka burmasi hujayralarida - Geshl qovuzlog'i) ning analitik-sintetik faoliyati og'ir buziladi va bunda nutq tovushlarining birlamchi analizi amalga oshadi. Bolalarda fonematik idrok shakllanmaydi, fonemalar tabaqalashmaydi va so'z yaxlit holda idrok etilmaydi, akustik-gnostik jarayonlar shakllanmaganligi, nutq tovushlarini idrok etish qobiliyatining pasayishi qayd etiladi.

Sensor alaliya motor alaliyaga qaraganda kamroq o'rganilgan. Bu ma'lum darajada bunday buzilishga ega bo'lgan bolalar soni nisbatan kamligi va uni boshqa turdagi buzilishlar bilan tanib olish va differensial diagnostika qilish qiyinligi bilan bog'liq. Sensor alaliya muammosi uni o'rganish tarixi davomida keskin munozaralarga sabab bo'lgan. Vaqt o'tishi bilan diagnostikaga qo'yiladigan talablar o'zgardi, buzilishni tushunish goh torayib, goh asossiz ravishda kengayib bordi.

Traugott va Kaydanova sensor alaliyali bollarda yuqori chastotali ovozga eshituvning pasayishi va nutqiy bo'lmagan hamda nutqiy eshituv buzulishining o'ziga xosligini ko'rsatadilar. V.K.Orfinskaya, N.N. Traugottlar bayon etishicha, sensor alaliyada fonemalarni farqlash, fonematik tahlil va so'z tarkibining morfologik tahlilida qiyinchiliklar kuzatiladi va aynan shu hol nuqsonning o'ziga xosligini kasb etadi.

Kovshikov sensor alaliyani o'rganishda til va nutq rivojlanishi jarayonining ijtimoiy va psixologik jihatlarini birlashtiradi. U sensor alaliya holatini bolaning atrof-muhitni qabul qilishidagi qiyinchiliklar va bu qiyinchiliklarning nutq va tilga ta'sirini ko'rsatadi. Tadqiqotlar davomida Kovshikov, sensor alaliya holdagi bolalarda muayyan sensor qobiliyatlar – vizual, audial va taktil jihatlarini tahlil qiladi. U, sensor muammolarining nutq rivojlanishidagi muhim rol o'ynashini namoyish etadi.

V.A.Kovshikov bo'yicha alaliyaning tasnifi:

Sensor alaliya (impressiv) nutq shakllanishi boshlanishidan oldin sodir bo'lgan dominant yarim sharning temporal lobining ustun rivojlanmaganligi (zararlanishi) bilan nutq-eshitish analizatorining etarli darajada ishlamasligi tufayli nutqni tushunishning buzilishi.

Belgilari:

- nutqning negativizmi, bolalarning kam a'loqasi bor;
- imo-ishoralar va do'stona yoki ifodasiz yuz ifodalarining etishmasligi;
- kompensatsiya vositalarining etishmasligi;
- fonemik idrok etishning kam rivojlanganligi;
- giperakuziya bilan tavsiflanadi;
- nutqni tushunish buzilgan, ma'ruzachining artikulyatsiyasini vizual idrok etish bilan biroz yaxshilanishi mumkin;
- exolaliya mavjud;
- og'zaki so'zning ma'nosini tushunmasdan eshitganlarini takrorlaydilar;

Sensor alaliya bilan og'rig'an bolalarda, tushunish bo'lmasa, ularning nutqi imkonsiz bo'lib qoladi yoki qo'pol ravishda buziladi.

Sensor alaliya bilan Motor alaliyaning qiyosiy tavsifi.

Differentsial mezonlar	Motor alaliya	Sensor alaliya
Nutani idrok etish	Pertseptiv darajada saqlanib qolgan	Qo'pol ravishda buzilgan
Eshitish e'tibori	Xafsiz	Buzilgan
Exolaliya	Yo'q	Mavjud
Takrorlash	So'z yoki iborani takrorlash qiyin	Og'zaki so'zning ma'nosini tushunmasdan takrorlang
A'loqa	Muqolat qilish istagi mavjud(og'zaki yoki og'zaki bo'lmagan)	Istamaslik va muloqot qila olmaslik
Mimik-imo-ishora nutqi	Imo ishoradan, ifodali mimikalardan faol foydalanish	Imo-ishoralar va do'stona yoki ifodasiz yuz ifodalarining etishmasligi
Kompensatsiya vositalarining mavjudligi	Kompensatsion vositalar qanday ta'sir qiladi: ohang, onomatopeya, "tovush imo- ishoralari"	Kompensatsiya vositalarining etishmasligi
Nutqni takomillashtirish dinamikasi	Dinamiklik nutqni o'z-o'zidan va yo'naltirilgan shakllantirish jarayonida o'zlashtirishda qayd etiladi	Yo'nalish shakllanishi bilan juda past temp

Nutqni tushinish	Yoshga mos keladi,ehtimol vizual idrokga tayanmasdan	Buzuq, ma ruzachining artikulyatsiyasini vizual idrok etish bilan bir oz yaxshilanishi mumkin
------------------	--	---

Xulosa: Xulosa qilib shun aytsak bo‘ladiki, sensor alaliya bolalarda nutq qobiliyatlarini jiddiy cheklovchi og‘ir nutq buzilishi turi hisoblanadi. Ushbu buzilishning sabablari markaziy asab tizimidagi buzilishlar, genetik omillar va perinatal travmalar bilan bog‘liq ekan. Sensor alaliyaning diagnostikasi va davolashida kompleks yondashuv qo‘llanilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabyotlar:

1. Levina R.E. Gapirmaydigan alalik bolalarni o‘rganish tajribasi. – M., 1951 yil
2. Sobotovich E.F. Bolalarda nutqning kam rivojlanganligi va uni tuzatish usullari (aql-idrok va vosita alaliyasi buzilgan bolalar). M.: Klassik uslub, 2003 yil.
3. Cherepkova N.V. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni shakllantirish xususiyatlari.Jurnal «Ilmiy kashfiyotlar olamida»2010
4. Logopediya (L. Mo‘minova, M. Ayupova). — T., 1993.
5. L.S. Volkova KORREKSION PEDAGOGIKA (MOSKVA2006)